

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészet-és Társadalomtudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
Politikatudományi Doktori Program

**A VILÁGÉLELMEZÉSI PROGRAM SEGÉLYEZÉSI
MECHANIZMUSAI: A TÖRÖKORSZÁGI MENEKÜLTVÁLSÁG
ESETE ÉS TAPASZTALATAI**

TÉZISFÜZET

Gibárti Sára

Témavezető:

Dr. Schmidt Andrea

habilitált egyetemi docens

Pécs

2023

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés és a témaválasztás indoklása	2
2. Az értekezés célja	5
3. Kutatási kérdések és hipotézisek	6
4. Alkalmazott módszerek	8
5. Az értekezés felépítése	10
6. Kutatási eredmények bemutatása és a hipotézisek vizsgálata	11
7. Összegzés.....	16
Felhasznált irodalom.....	21
Publikációs jegyzék	21
MTMT összefoglaló táblázat.....	23
Konferenciaelőadások jegyzéke.....	25

1. Bevezetés és a témaválasztás indoklása

Az arab tavasz eseményei nyomán kibontakozó, több mint egy évtizede tartó szíriai háború kétségtelenül napjaink egyik legkomolyabb humanitárius válságát és a második világháború óta tartó időszak egyik legsúlyosabb menekültválságát¹ idézte elő (UNHCR, 2016).

Ennek fényében a disszertáció témaválasztását elsősorban szakmai célok és a kérdéskör iránti érdeklődésem motiválták. A témaválasztásban jelentős szerepet játszott azon jelenkori, globális kihívások ismerete, mint a társadalmi és vagyoni egyenlőtlenségek, a mélyszegénység, a kényszerű és tömeges népességvándorlások, az élelmezési válságok és éhínségek, a fegyveres konfliktusok okozta humanitárius válságok, az oktatásban való részvétel hiánya és a gyermekmunka vagy a környezetszennyezés és a klímaváltozás következményei. Mindazonáltal nem elég csupán tudatában lenni annak, hogy vannak a világnak olyan részei, ahol nem természetes és magától értetődő az elegendő élelem, a személyes biztonság vagy a tiszta ivóvíz. Az egyetemi tanulmányaim alatt megszerzett tudás, az összefüggések, ok-okozati

¹ Az Ukrajna elleni, 2022 februárja óta tartó orosz katonai agresszió egyértelműen átformálta a fegyveres konfliktusok indukálta humanitárius- és menekültválságokra vonatkozó globális trendeket. Az orosz-ukrán háborúból fakadó humanitárius és biztonságpolitikai kihívásoknak a disszertáció az összegző gondolatokban szentel több figyelmet.

viszonyrendszerek ismerete is megerősítenek abban a meglátásban, hogy ezeknek a globális szocioökonómiai jelenségeknek elegendő és fokozott figyelmet kell szentelnünk a hétköznapi és a tudományos diskurzusban egyaránt. Felelősen gondolkodó polgárként nem hunyhatunk szemet a tőlünk látszólag távol eső régiók válságai okozta nagymértékű emberi szenvedés felett; elfogultság nélkül, ugyanakkor kellő figyelemmel és empátiával kell fordulnunk bajba jutott embertársaink felé. Ezért tehát nem csupán állami szereplők vagy szupranacionális szervezetek feladata, de a kollektív társadalmi felelősségvállalás részét is képezi kutatóként az aktuális társadalmi problémák témakörét napirenden tartani.

Tény ugyanakkor, hogy doktorandusz hallgatóként és pályakezdő kutatóként az igazán nagy volumenű és jelentős befolyással bíró tevékenységekben való részvétel esélyei bizonyos mértékig korlátozottak. Az elérhető és rendelkezésre álló eszközrendszerrel azonban adott a lehetőség egy olyan kutatási téma kiválasztására és feldolgozására, amelyben központi szerepet kapnak a világ kevésbé szerencsés felén élőket érintő megpróbáltatások és az ő megsegítésükre hivatott lokális és nemzetközi válaszok. Ezen megfontolások és személyes meggyőződések alapján döntöttem a nemzetközi segélyezésen belül a humanitárius élelmiszersegélyezés kérdéskörének vizsgálata mellett. Ennek fő oka, hogy a segítségnyújtás ezen módja, egyetemes és egzakt céljait tekintve is megfelelően tükrözi a legsérülékenyebbek alapvető szükségleteit, ugyanakkor igyekszik lekövetni és felismerni a változó igényeket a kiszolgáltatottság minél nagyobb fokú mérséklése érdekében.

A vizsgált esettanulmányhoz megfelelő alapot szolgáltatott egyrészt a szíriai háború által előidézett humanitárius válság volumene és komplexitása, másrészt a Szíriával határos államok nagy arányú érintettsége és azok a gazdasági és társadalmi kihívások, amelyekkel mind a befogadó államoknak, mind pedig a nemzetközi segélyszervezeteknek szembe kell nézniük. A konfliktus eredményeképpen létrejött menekülthullámok kétségkívül jelentős mértékű terheket rónak elsősorban a szíriai menekültlakosságot befogadó államok jogi-intézményi struktúráira és szociális ellátórendszerére. Törökország számára a Szíriából érkező menekülthullámok, és az abból fakadó kihívások nemcsak a konfliktus kezdeti éveiben váltak realitássá (Csicsmann – N. Rózsa, 2013), de jelenleg a területén élő mintegy 3,6 millió szíriai menekülttel a világ egyik legnagyobb számú menekültlakosságának „otthont adó” állammá vált. Emellett az is tagadhatatlan, hogy a szíriai konfliktus humanitárius következményeiben is a legérintettebb állammak számít úgy, hogy egyszerre játszik figyelemreméltó szerepet a területén élő menekültlakosság befogadásából fakadó kihívások kezelésében, és szólít fel rendszeresen egyenlőbb és hatékonyabb tehermegosztásra a nemzetközi közösségen belül (Erdoğan, 2020). Mégis, a jelentős számú, elsősorban Törökország urbánus területein, a

menekülttáborokon kívül élő menekültlakosság jelenléte nem csupán szocioökonómiai, demográfiai és politikai változásokat okozott, de elkerülhetetlen módon humanitárius és szociális kihívásokat eredményezett a menekültközösségekben és a befogadó társadalomban egyaránt. Emellett nemcsak nyilvánvalónak tűnik, de nemzetközi szervezetek és a kérdéskörrel foglalkozó kutatók is rendszeresen figyelmeztetnek arra, hogy amíg az egy évtizede tartó szíriai konfliktus nem rendeződik érdemben és a konfliktus nyomán létrejött humanitárius válságra nem érkeznek tartós, adekvát válaszok akár a nemzetközi közösség szereplői, akár a szíriai rezsim részéről, addig nem lehetséges a Szírián kívül élő menekültlakosság nagy arányú, tömeges repatriációja és hazatelepülése (Oxfam, 2016; Assi, 2019; Harpviken – Schirmer-Nielsen, 2021; UNHCR, 2021a). Ezzel együtt (vagy ebből következően) az is kétségtelen, hogy a törökországi menekülthelyzet nem tekinthető már akut, rövid távú vészhelyzetnek – ahogy tekintett rá a konfliktus kibontakozásakor a török kormány és a nemzetközi közösség. A Szíriában zajló fegyveres konfliktus és annak eszkalálódása után hamar egyértelművé vált, hogy a háború – a várakozásokkal ellentétben – egy belátható időn belül véget érő humanitárius- és menekültválság helyett olyan krónikus és elhúzódó menekülthelyzetet eredményezett, ahol a humanitárius segítségnyújtás eszközei, a válság azonnali enyhülését célzó programok már nem bizonyultak elegendőnek. Ez pedig a nemzetközi közösséget, az ENSZ segélyszervezeteit segélypolitikájuk átgondolására készítette egy olyan befogadóállamban és egyre intenzívebbé váló menekülthelyzetben, ahol a menekültválság kezelését és a menekültek ellátását célul kitűző kormányzati szerepvállalás markánsan tetten érhető. Ezt a határozott állami szerepvállalást mutatják a menekültpolitikát érintő jogi-intézményi keretekben történt jelentős mértékű változások, továbbá az is, hogy 2012-ig Törökország nem tartott igényt sem az ENSZ és humanitárius szervezeteinek, sem a nemzetközi NGO-k törökországi tevékenységére. Mindezek mellett érdemes megjegyezni, hogy az ENSZ és azon belül a Világélelmezési Program (World Food Programme – WFP) törökországi jelenlétének, szerepének és a segélyprogramokban való részvételének vizsgálata pedig különösen érdekes annak fényében, hogy azon túl, hogy Törökország a nemzetközi segélyezés rendszerében elsősorban donorállamként², és nem recipiensként van jelen (Davutoğlu, 2013; Binder, 2014; Szigetvári, 2018; Altunışık, 2019).

² Törökország jelentős humanitárius segítségnyújtási tevékenységet végez nemcsak a közel-keleti régió válságövezeteiben, de kiveszi a részét a természeti katasztrófák utáni helyreállításban. Ezen felül meg kell jegyeznünk, hogy számottevő fejlesztési program kapcsolható össze a nevével Közép-Ázsiában, Kelet-és Közép-Európában, valamint a szubszaharai térségben (TIKA, 2020).

A fentiek alapján kézenfekvőnek tűnt az ENSZ, ezen belül a Világélelmezési Program humanitárius élelmezési tevékenységét egy olyan válságon keresztül bemutatni és megvizsgálni, amely jól érzékelteti a fegyveres konfliktusok és a nem hadviselő, civil lakosság sérülékenysége közötti korrelációt, továbbá megmutatja a befogadó államok – esetünkben Törökország – érintettségét egy elhúzódó menekülthelyzetben. A szíriai menekültlakosság törökországi jelenléte ezen felül számos aspektusában megjeleníti a jelenkori nemzetközi fejlesztéspolitikai rezsimit, a humanitárius élelmezés és a humanitárius segítségnyújtás egészének kihívásait; a nemzetközi szervezetek szerepének és befolyásának korlátait; az állami szerepvállalás jelentőségét és fontosságát, valamint az aktorok közötti kooperációra jellemző legfőbb átalakulási folyamatokat. Összefoglalva tehát a disszertáció témaválasztását és megírását a politikatudományokhoz egyértelműen kötődő kutatási téma adekvát feldolgozása és közzététele motiválta; egy olyan kérdéskör vizsgálata, amely határozottan szemlélteti a globális társadalmi kihívásokat és az azokra reagálni hivatott nemzetközi válaszokat.

2. Az értekezés célja

A fentiek alapján jelen értekezés célja az átalakuló humanitárius élelmezési rezsimit, valamint az elhúzódó humanitárius válságokra és menekülthelyzetekre adható nemzetközi válaszok vizsgálata a WFP törökországi jelenlétének példáján. Teszi ezt a disszertáció a segélyszervezet Törökországban élő szíriai menekültlakosságot érintő segélyező tevékenységén és közpolitikai szerepkörén keresztül, a 2012 és 2020 közötti időszakban. A doktori munka alapjául szolgáló kutatás központi eleme mindenesellett a WFP élelmezési eszközrendszerének, szerepvállalásának körülményei az ENSZ törökországi segélyprogramjainak élelmezési aspektusai mentén. A disszertáció ehhez az ENSZ 2012 és 2015 között megvalósult Szíriai Válság Kezelésére Irányuló Regionális Tervezetét (Syria Regional Response Plan – RRP), valamint a 2015-ben – az előbbi segélyprogram helyét átvevő – Reziliencia-fejlesztésre Irányuló Regionális Tervezetét (Regional Refugee and Resilience Plan – 3RP) veszi alapul. Az értekezés emellett részletesen tárgyalja a 3RP szerves részeként megvalósuló, az Európai Bizottság által finanszírozott Vészhelyzeti Szociális Védőháló (Emergency Social Safety Net – ESSN) programját is, benne a WFP szerepét és jelentőségét. Az értekezés különbséget tesz az urbánus területeken és a délkelet-törökországi menekülttáborokban élő lakosság megsegítését célzó segélyezési mechanizmusok között. Ennek oka, hogy bár a szíriai menekültlakosság jelentős hányada él Törökország urbánus területein, a táborokban élő menekültek – a (nagy)városokban, kisebb településeken élőkhez hasonlóan – szintén az ENSZ segélyprogramjainak kedvezményezettjei körébe tartoznak. Fontos

azonban, hogy a menekülttábori és urbánus menekültlakosság kihívásai, társadalmi és gazdasági helyzete számos ponton eltér egymástól. Így a szíriai menekültlakosság e két, földrajzilag és területileg elkülönülő csoportját célzó nemzetközi és kormányzati segélypolitikák is más prioritások és eszközrendszerek mentén húzódnak. A segélyprogramok elemzésekor ezeket az értekezés figyelembe veszi.

A WFP törökországi tevékenységének és élelmezési mechanizmusainak vizsgálatán felül az értekezés kulcsfontosságú szegmense Törökország menekültellátásban és a szíriai menekültválság kezelésében betöltött szerepének részletes áttekintése; a WFP (és a Törökországban jelenlévő ENSZ segélyszervezetek) és a török kormány együttműködési kereteinek tárgyalása, valamint utóbbi aspektussal összefüggésben az aktorok viszonyrendszerét jellemző kihívások, erősségek és gyengeségek elemzése. Ehelyütt fontos megjegyezni, az ENSZ humanitárius és fejlesztési szervezetei, ügynökségei és alapjai tematizált alprogramokat és célokat koordinálva, de egy egyesített, a szíriai menekültlakosság kihívásaira reagálni hivatott segélyprogramba rendeződve, egységes szereplőként vannak jelen Törökországban. Ezért a disszertáció bizonyos elemei nemcsak a WFP-re, de az ENSZ segélyezési tevékenységet végző további szervezeteire (pl. UNHCR, UNICEF, FAO, UNDP stb.) is fókuszálnak. Ide tartoznak elsősorban a török kormányzattal való együttműködési mechanizmusok, valamint az ENSZ beavatkozását érintő politikai kihívások azonosítása. E kérdéskörökben tehát a disszertáció a releváns ENSZ szervezeteket egyetlen elemzési egységnek tekinti.

A disszertáció mindezekon felül azzal a céllal íródott, hogy érdemben hozzájáruljon a fegyveres konfliktusok hosszú távú következményeiről, a nemzetközi szervezetek szerepvállalásáról, és a nemzetközi segélyezésről szóló szakmai és tudományos diskurzushoz. Nem utolsó sorban azzal az ambícióval készült, hogy a dolgozat problémafelvetése és következtetései akár gyakorló segélyezők számára is hasznosíthatóvá válhassanak.

3. Kutatási kérdések és hipotézisek

Kutatási kérdések: Mekkora jelentőséggel bír és milyen szerepet játszik a Világélelmezési Program a törökországi menekültválság kezelésében? Hogyan értelmezhetők a szervezet segélyezési mechanizmusai a Törökországban élő szíriai menekültlakosság megsegítését célzó ENSZ segélyprogramok keretein belül?

Hipotézis 1. A fegyveres konfliktusok okozta humanitárius válságok hozzájárulnak a nemzetközi szereplők beavatkozását igénylő tömeges, kényszerű lakóhelyelhagyások és

élelmezési válságok kialakulásához, **kiterjedt és elhúzódó menekültválságokat** vonva maguk után.

- **Indoklás:** A nem hadviselő polgári lakosság minden esetben érintett a fegyveres konfliktusok negatív következményeiben. Az alkalmazott hadviselési formák, a szembenálló felek közötti fegyveres összecsapások, valamint összességében a háborús konfliktusok természete mind destruktív hatással bírnak a civil infrastruktúrára, az élelmiszertermelési és megélhetési lehetőségekre.

Hipotézis 2. Törökország **meghatározó regionális aktorként** szignifikáns szerepet játszik a szíriai konfliktus eredményezte **menekültválság kezelésében.**

- **Indoklás:** A 2011 óta tartó szíriai konfliktus humanitárius következményei Szíria környező államaira kétségtelen terheket rónak. A fegyveres konfliktus eredményezte menekülthullámok kezdetüktől fogva kihívás elé állítják a befogadó államok szociális ellátórendszerét, a meglévő jogi-intézményi struktúrákat; átalakítják és próbára teszik a nemzetközi (segély)szervezetekkel való együttműködés kereteit.

Hipotézis 3. A humanitárius segítségnyújtásban és a humanitárius élelmiszersegélyezésben bekövetkezett **paradigmaváltás** tetten érhető a **Világélelmezési Program törökországi szerepvállalásában.**

- **Indoklás:** A világszervezet törökországi élelmezési mechanizmusai leképezik az átalakult, diverzifikált segélyezési módokat és élelmezési formákat, valamint az elhúzódó menekültválságok kezelésére és a tartós megoldásokra irányuló kibővült célrendszereket. Mindezek alapján a Törökországban élő szíriai menekültlakosság támogatására kidolgozott élelmezési gyakorlatok összhangban vannak a nemzetközi segélyezés és a humanitárius segítségnyújtás jelenlegi trendjeivel.

Hipotézis 4. Az **ENSZ és segélyszervezetei** Törökországban **semleges szereplőknek tekinthetők** – szerepvállalásuk, segélyezési mechanizmusuk és tevékenységük **depolitizált**, a török belpolitikai folyamatoktól, valamint Törökország kormányának nemzetközi megítélésétől függetlenek.

- **Indoklás:** Iránymutatások és kiszabott feltételek nélkül, partnerként működnek együtt a török kormánnyal és a kérdéskörben érintett kormányzati intézményekkel a szíriai menekültlakosságot érintő segélyprogramok megvalósításában, – egyesítve a török jóléti rendszer elemeit a nemzetközi humanitárius élelmezési gyakorlatokkal.

Hipotézis 5. A **Világélelmezési Program** és az **ENSZ** további segélyszervezetei **nem tekinthetők elsősorú, domináns aktoroknak** a törökországi menekültkérdés kezelésében, valamint a segélypolitikák implementálásában.

- **Indoklás:** A hidegháború után megnövekedett szerepük ellenére a nemzetközi szervezetek még mindig másodlagos szereplőkként vannak jelen a nemzetközi rendszerben. Különösen igaz ez Törökországban, amely regionális hatalomként, saját nemzeti érdekeit érvényesítve dönt a területén tevékenykedő nemzetközi szervezetek szerepvállalásáról és segélypolitikájuk implementálásáról.

4. Alkalmazott módszerek

A fentiekben ismertetett, felállított hipotézisek bizonyításához vagy cáfolatához az értekezés a társadalomtudományi kutatásokban használt, releváns kutatási módszereket alkalmazza. Figyelembe véve a disszertáció témakörét és a megválaszolandó kutatási kérdéseket, a disszertáció a kutatási téma adekvát feldolgozására és a hipotézisek vizsgálatára két fő kutatási módszert alkalmaz. Az értekezésben szereplő következtetések egyrésztől szekunder és primer források kvalitatív elemzésén, másrésztől szakértőkkel készített mélyinterjúk eredményein nyugszanak. A disszertációban alkalmazott kutatási módszerek az alábbiakban kerülnek részletes ismertetésre, majd a hipotézisek, a kutatómódszertan és a disszertáció fejezetei közötti korrelációt jelen alfejezet végén az 1. táblázat foglalja össze.

A disszertáció elméleti keretrendszerét bemutató, az első és a harmadik hipotézis vizsgálatára hivatott harmadik és negyedik fejezet teljes egészében szekunder és primer források feldolgozásán alapul. A fejezet tehát az „íróasztal-kutatás” (*desk research*) bevett gyakorlatát követve külföldi és magyarországi szerzők angol és magyar nyelvű munkáira, az elméleti részben érintett témákban megjelent monográfiákra és tanulmányokra támaszkodik. Mindezek mellett jelentős figyelmet szentel az ENSZ releváns szervei (pl. FAO, WFP, UNHCR stb.) által készített időszakos jelentések, rövid összefoglalók tartalmának, valamint a témával foglalkozó további nemzetközi kormányközi és civil szervezetek beszámolóiban szereplő adatok és megállapítások elemzésének is. A második megfogalmazott hipotézis igazolására szolgáló, a szíriai humanitárius válság nyomán létrejött törökországi menekülthelyzet és az átalakuló török menekültpolitika tárgyalását célzó ötödik fejezet az elméleti alapokhoz hasonlóan szintén nemzetközi szervezetek beszámolóiból, valamint magyarországi és külföldi szerzők munkáiból táplálkozik. Mindezek mellett az említett fejezetben a felhasznált források kiegészülnek a releváns – nemcsak törökországi – sajtóorgánumok angol és magyar nyelvű

tartalmaival, valamint a török kormányzati intézmények és NGO-k angol nyelven elérhető jelentéseivel és dokumentumaival.

A WFP és az ENSZ szerepvállalásáról és a törökországi segélyprogramokról szóló hatodik fejezet a disszertáció első felével ellentétben nem csupán a szekunder és primer források tartalmára építkezik, hanem saját, empirikus kutatási eredmények is felhasználásra kerülnek. Az empirikus kutatás tíz szakértővel készített, kilenc kérdésből álló mélyinterjút, azok elemzését és eredményeit foglalja magába, amelyek személyesen, valamint az online térben, videóbeszélgetések alkalmával és e-mailben kiküldött kérdéssorok alapján készültek el. Az interjúk kilenc kérdése az érintett témák alapján két (egyenlő) részre oszthatók: a kérdéssor első része a WFP (és általánosságban a Törökországban jelenlévő ENSZ segélyszervezetek) és a török kormány kapcsolatrendszerét; a felek együttműködési formáit kívánta feltárni. Mindezekon felül a kérdéssor kitért továbbá a szíriai menekültek támogatásában résztvevő egyéb aktorok (pl. helyi és nemzetközi civil szervezetek) jelentőségére és szerepvállalására is. A második rész az ENSZ beavatkozásának megítélésére, valamint a WFP által koordinált törökországi humanitárius élelmezési programok gyakorlati megvalósulására és alkalmazhatóságára irányult.³

A disszertáció néhány interjúalányának kifejezett kérése volt, hogy személyük ne legyen beazonosítható. Ezért az anonimitást tiszteletben tartva (és a homogenitás kedvéért) az értekezés elsődlegesen sorszámokkal jelöli az elkészült interjúkat. Ezzel együtt azonban az is kétségtelen, hogy egyes interjúalányok beosztása, tisztsége és az általuk képviselt szervezetre/intézményre vonatkozó információk hasznosnak bizonyulnak a válaszok megértése, valamint a megfelelő konzekvenciák levonása szempontjából. Ezt az ellentmondást kiküszöbölendő, a disszertáció a vonatkozó részeknél feltünteti az interjúalányok foglalkozására vonatkozó tágabb információkat⁴ – természetesen olyan formában és ott, ahol az adott interjúalány anonimitásra vonatkozó kérése ezt lehetővé teszi és megengedi.

Az alkalmazott kutatási módszerekkel és az értekezés témájában végzett kutatásokkal kapcsolatban magától értetődik, hogy egy ilyen, minden aspektusában nemzetközi vonatkozású témánál a külföldi kutatóút nem csupán emeli a kutatás színvonalát, de szinte kötelező jelleggel is bír. Míg a 2018. szeptemberi, az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetének (FAO) római archívumában végzett egyhetes levéltári kutatás a dolgozat elméleti alapjaihoz nyújtott segítséget, addig a 2021 augusztusában megvalósult isztambuli tanulmányút a

³ Az interjúalányok mondanivalójának megőrzése érdekében a mélyinterjúk szövegei eredeti nyelven szerepelnek a disszertáció végén, a *Mellékletek* részben.

⁴ Például az „ENSZ segélyszervezet munkatársa” vagy „törökországi menekültkérdéssel foglalkozó kutató” stb.

disszertáció esettanulmányához biztosított kutatási lehetőséget. Mindazonáltal, a koronavírus-járvány kitörése miatt a 2020 márciusában bevezetett, három szemeszteren át tartó utazási korlátozások, ezzel együtt pedig a tanulmányút megvalósításának bizonytalansága jelentős akadályokat gördetett a helyszíni kutatás útjába, – ezek a megváltozott körülményekhez való gyors és merőben új adaptálódást kívántak meg. A hosszú távú otthoni munkavégzés, a személyes interakciók online térbe történő áthelyeződése, továbbá a webes munkafelületek és videokonferenciákra kiválóan használható alkalmazások széles körű elterjedése azonban nemcsak új lehetőségeket nyitottak meg, de lehetővé tették a pandémia okozta bizonytalanság áthidalását és kiküszöbölését. Ennek köszönhetően a személyesen elvégzett mélyinterjúk kibővültek az online készített szakértői interjúkkal is. Az online videó-beszélgetések keretében végzett mélyinterjúk a személyes beszélgetések kiegészítéseként segítséget nyújtottak a disszertációhoz szükséges empirikus kutatás megvalósításában.

5. Az értekezés felépítése

A disszertáció négy részben, összesen nyolc fejezetben vállalkozik a választott kutatási téma kifejtésére. Az első két fejezet a disszertációban tárgyalt problémakör felvetésén és a témaválasztás indoklásán túl ismerteti a kutatási kérdéseket és a megfogalmazott hipotéziseket, valamint a kutatás során alkalmazott módszereket, valamint a disszertáció elsődleges célját és fókuszát.

A kutatás alapjául szolgáló elméleti keretrendszert az értekezés harmadik és negyedik fejezete tárgyalja. Az elméleti alapok magukba foglalják a nemzetközi szervezetek szerepvállalásának főbb elméleti irányvonalait és megközelítési lehetőségeit. Mindezekon túl az elméleti keretrendszer tárgyalja az élelmezésbiztonság koncepcióját; a fegyveres konfliktusok következményeképpen létrejött humanitárius-, élelmezési- és menekültválságok korrelációjának globális értelmezési kereteit. Az elméleti alapok szerves részét képezi továbbá a fegyveres konfliktusok rövid- és hosszú távú hatásaira reagálni hivatott élelmiszersegélyezés leglényegesebb jellemzőinek tárgyalása. Ezenfelül a fejezetek kifejtik a Világélelmezési Program tevékenységének történetét, valamint a világszervezet élelmezési mechanizmusainak átalakulását, legfontosabb mérföldköveit és kihívásait.

Tekintettel az értekezés esettanulmányának témájára, a disszertáció ötödik fejezete a szíriai humanitárius válság rövid bemutatása után felvázolja a szíriai konfliktus eszkalációja nyomán kibontakozó törökországi menekültkérdés alakulásának legfontosabb állomásait. Ide tartoznak mindenekelőtt a török kormány reakciói a menekültek egyre nagyobb fokú

beáramlására és a rohamosan növekvő számú menekültlakosság jelenlétéből fakadó kihívások kezelésére hozott intézkedések; a jogi-intézményi struktúrában bekövetkezett változtatások ismertetése, valamint röviden kitér Törökország észak-szíriai jelenlétére és a biztonsági zónák kérdéskörére is. A fejezet tárgyalja továbbá a Törökországban élő szíriai menekültlakosság szociális és humanitárius kihívásait, illetve a befogadó társadalom és a menekültek ambivalens kapcsolatát is.

Az WFP szerepvállalásával és élelmiszersegélyezési mechanizmusaival az értekezés hatodik fejezete foglalkozik részletesen, elemelve a szíriai konfliktus nyomán kibontakozott menekültválság kezelésére hivatott és a befogadó, szomszédos államok terheinek csökkentését célzó ENSZ segélyprogramok élelmezési aspektusait, továbbá a Világélelmezési Program szerepét a kérdéskörben. A fejezet vizsgálja, hogy a dolgozat elméleti részében bemutatott humanitárius élelmiszersegélyezési módok átalakulása, a nemzetközi segélyezés rendszerében – és ezzel együtt a humanitárius élelmiszersegélyezésben – bekövetkezett paradigmaváltás miként értelmezhető és milyen formában jelenik meg a Világélelmezési Program törökországi élelmezési mechanizmusaiban, valamint az ENSZ törökországi segélyprogramjaiban. A fejezet továbbá górcső alá veszi a világszervezet és a török kormányzati intézmények, valamint a menekültek ellátásában résztvevő civil szervezetek közötti együttműködési formákat és viszonyrendszereket. A fejezet különös hangsúlyt fektet a Világélelmezési Program – és tágabb kontextusban az ENSZ – befolyásának korlátaira, lehetőségeire, valamint a szervezet hatásköreit érintő kihívásokra. Az időkeretet tekintve, a fejezet elsődlegesen a 2012-től 2020-ig tartó időszakot elemzi, külön kezelve a 2012 és 2015 közötti, valamint a 2015 utáni éveket. Ennek oka a 2015-ben bekövetkezett rendszerszintű változásoknak a figyelembevételé, amelyek jelentős mértékben kihatottak a Törökországban megvalósuló nemzetközi segélyprogramokra, a résztvevő aktorokra és a WFP segélyezésben betöltött szerepére is.

A disszertáció hetedik fejezete összegzi a kutatási eredményeket, ismerteti az első fejezetben megfogalmazott öt hipotézis bizonyítását vagy cáfolatát. A disszertáció utolsó, nyolcadik fejezete befejező gondolatokkal zárja az értekezést, annak tartalmát; továbbá kifejti a dolgozat témájának és a kutatási eredményeinek levonható tanulságait.

6. Kutatási eredmények bemutatása és a hipotézisek vizsgálata

Az értekezés a tárgyalt kérdéskör vizsgálatához öt hipotézist fogalmazott meg. A téziseket a disszertáció a lehető legalkalmasabb kutatási módszerekkel, szekunder és primer források felhasználásával igyekezett bizonyítani vagy megcáfolni. Amint az az értekezés

második fejezetében már bemutatásra került, a hipotézis-vizsgálathoz alkalmazott kutatási módszerek mindenekelőtt hazai és nemzetközi szakirodalom feldolgozását, nemzetközi és török kormányzati szervezetek által készített angol nyelvű beszámolók, kiadványok, jelentések és szakértői mélyinterjúk eredményeinek kvalitatív elemzését foglalták magukba. Az alábbiakban ismertetésre kerülnek az értekezés elején ismertetett hipotézisek (a hozzájuk tartozó kiegészítések, magyarázatok nélkül), a hipotézis-vizsgálat eredményei, valamint azok részletes indoklása. A megfogalmazott hipotézisekről elmondható, hogy a disszertáció kutatási eredményei az öt hipotézisből négyet igazoltak, egy hipotézist, a Világélelmelési Program és az ENSZ szerepvállalásának jelentőségéről szóló állítást pedig csak részlegesen sikerült bizonyítani.

Hipotézis 1. A fegyveres konfliktusok okozta humanitárius válságok hozzájárulnak a nemzetközi szereplők beavatkozását igénylő tömeges, kényszerű lakóhelyelhagyások és élelmelési válságok kialakulásához, kiterjedt és elhúzódó menekültválságokat vonva maguk után.

- **igazolható**

Indoklás: Az értekezés fegyveres konfliktusok következményeiről szóló 3.4. alfejezet tartalma együtt a szíriai humanitárius válságról szóló 5.1. alfejezettel rávilágítottak arra, hogy napjaink háborús krízisei egyértelműen destruktív hatással bírnak a civil infrastruktúrára, elősegítve ezzel a kényszerű lakhelyelhagyásokra vonatkozó emelkedő tendenciákat. 2010 óta a kényszmigrációban érintettek száma nemcsak egyenletes és gyors ütemben növekszik, de számuk az elmúlt bő egy évtizedben meg is duplázódott. A kérdéskörben jártas nemzetközi szervezetek (UNHCR, FAO, WFP, IOM, NRC stb.) jelentései szerint pedig ezért elsősorban a konfliktusgócok és a destabilizálódó régiók számának megnövekedése, azok megoldatlan volta tehető felelőssé. Mindemellett a globális trendekből az is jól látszódik, hogy napjaink fegyveres konfliktusainak természete, a civil lakosságot szándékosan célba vevő hadviselési módok, az élelmiszertermelésre, és élelmiszerellátásra, valamint a megélhetési lehetőségekre gyakorolt negatív hatások mind hozzájárultak az élelmelés-bizonytalanságban érintettek számának növekedéséhez. Mindezek alapján pedig nyilvánvalónak látszik, hogy az emberi szenvedés enyhítésére, a lecsökkent, megsemmisült megélhetési lehetőségek kompenzálására szükségesek a humanitárius segítségnyújtás különböző formái, – így az élelmiszersegélyek is.

Hipotézis 2. Törökország meghatározó regionális aktorként szignifikáns szerepet játszik a szíriai konfliktus eredményezte menekültválság kezelésében.

- **igazolható**

Indoklás: A második hipotézis igazolásaként a disszertáció ötödik fejezete szolgál, amely részletesen tárgyalta a szíriai háború nyomán kibontakozó menekülthullámokra reagálni kívánó török válaszokat és intézkedéseket. Elismerve Szíria más szomszédos államainak is a szerepét, valamint érintettségét a kérdéskörben, az értekezés vonatkozó részeiből egyértelműen látszik a szíriai humanitárius- és menekültválság Törökországra, ezáltal a török menekültpolitikára és külpolitikai szerepvállalásra gyakorolt hatása, valamint e tényezők közötti szoros összefüggés és az egymást erősítő hatásmechanizmusok. Az eredményekből kiolvasható továbbá, hogy Törökország a konfliktus kirobbanásától és az első menekülthullámok megjelenésétől kezdődően – elsősorban külpolitikai, és csak másodsorban humanitárius megfontolásból – határozott lépéseket tett a területére érkező menekültek befogadására, majd az egyre növekvő menekültlakosság-számból fakadó kihívások kezelésére. A háború elől menekülőknak nyújtott természetbeni humanitárius segélyeken, illetve a menekülttáborok kialakításán, azok megfelelő felszereltségének (pl. oktatási tevékenységhez, egészségügyi ellátáshoz és a mindennapi élethez szükséges infrastruktúra stb.) biztosításán túl a török kormány a jogi-intézményi kereteket is a menekültlakosság-szám alakulásának megfelelően formálta. Az ideiglenes védelmi státusz – ugyan csupán átmenetileg, és mellőzve a nemzetközi menekültstátusz odaítélését, de – bizonyos fokig rendezte az ország területén élő szíriaiak jogi státuszát, és hivatalosan lehetővé tette a menekülttáborokon kívül, az ország urbánus területein élőknek a jóléti szolgáltatásokhoz való hozzáférést.

A hipotézis bizonyítását és ezzel együtt Törökország kulcsfontosságú szerepét alátámasztja továbbá a tény, hogy az Európai Unió a 2016. márciusi menekültügyi megállapodással – a hivatalosan még uniós tagságra váró – Törökországban látta a társadalmi-gazdasági-politikai potenciált arra, hogy az Unió határaihoz tartó menekülthullámokat megfékezze. Mindemellett az is egyértelmű, hogy a térség legnagyobb hadseregével és – a menekültválság kezdeti éveiben még – gazdaságával/gazdasági lehetőségeivel bíró ország ráadásul az észak-szíriai hadműveleteivel, valamint a biztonsági zónákra vonatkozó terveivel közvetlenül is bekapcsolódott a szíriai konfliktusba és aktívan részt is vett a háború alakulásában. A 2020 február végi-március eleji, a török-görög határon kialakult menekülthelyzet pedig jól jelzi Törökország meghatározó pozícióját és képességét a menekültválság saját politikai szándékai szerinti felhasználására.

Hipotézis 3. A humanitárius segítségnyújtásban és a humanitárius élelmiszersegélyezésben bekövetkezett paradigmaváltás tetten érhető a Világélelmezési Program törökországi szerepvállalásában.

- **igazolható**

Indoklás: A harmadik hipotézis igazolásához a disszertáció egyaránt merített az elméleti keretrendszerből, valamint a vizsgált esettanulmányból. Jól látszik, hogy a Világélelmezési Program törökországi szerepvállalását és segélyezési mechanizmusait tárgyaló hatodik fejezetben egyértelműen megjelennek az értekezés negyedik fejezetében felvázolt, elsősorban az 1990-es és az ezredforduló éveiben megjelenő humanitárius élelmezési módok és eszközök. A WFP törökországi élelmezési tevékenységének fontos eleme, hogy a szervezet a segélyezési módok megválasztását a befogadó állam szocioökonómiai környezetéhez igazította. Más szóval tehát az országra akkor jellemző gazdasági és társadalmi kontextus (elsősorban például a működő piacok vagy az elérhető és hozzáférhető élelmiszerek), valamint összességében a török adottságok nem pusztán lehetővé tették, de meg is követelték a nemzetközi szervezet részéről a voucher-alapú élelmiszersegélyek előnyben részesítését.

A hatodik fejezetben mindemelllett az is kirajzolódni látszott, hogy a WFP ugyanezen szempontokat alkalmazta az urbánus menekültek számának rohamos növekedésekor is: a menekülttáborokon kívül élők számára nyújtandó segélyprogramok és az ENSZ 3RP programjának elindításával szintén a helyi üzletekben levásárolható élelmiszerutalványok jelentették az első számú segélyezési eszközt. Végezetül a hipotézis igazolhatóságához hozzátartozik az ESSN segélyprogram vizsgálata, amelynek kapcsán az imént bemutatottakhoz hasonló következtetésekre juthatunk. Bár a WFP a segélyprogramban nem finanszírozóként, hanem sokkal inkább megvalósító, végrehajtó aktorként szerepelt, az ESSN keretein belül nyújtott, szabadon felhasználható készpénzsegélyek szintén jelzik a kurrens segélyezési módokat. Mindezzel együtt a szociális védőháló koncepciója, a humanitárius-fejlesztési szakadék áthidalásának közvetett szándéka, valamint a helyi gazdaság és a befogadó társadalom tágabban értelmezett támogatása szintén visszatükrözi a humanitárius élelmiszersegélyezési rezsím és a humanitárius segítségnyújtás rendszerének egészében végbement paradigmaváltást.

Hipotézis 4. Az ENSZ és segélyszervezetei Törökországban semleges szereplőknek tekinthetők – szerepvállalásuk, segélyezési mechanizmusuk és tevékenységük depolitizált, a török belpolitikai folyamatoktól, valamint Törökország kormányának nemzetközi megítélésétől függetlenek.

- **igazolható**

Indoklás: E hipotézis vizsgálatakor a disszertáció mindenekelőtt a Törökországban jelenlévő és ENSZ-segélyszervezetek munkatársaival, valamint a témakörben jártas kutatókkal készített szakértői mélyinterjúk eredményeire hagyatkozott. A megkérdezett interjúalanyok hatodik fejezetben (és a mellékletekben részletesebben) ismertetett gondolataiból egyértelműen látszik, hogy az ENSZ segélyező tevékenységet végző szervezetei törökországi jelenlétük során nem bocsátkoztak/bocsátkoznak Törökország bármely aspektusból történő véleményezésére. Ez azt jelenti, hogy nem bírálják sem a török belpolitikai eseményeket, a kormányzó párt vagy a vezető pozícióban lévő politikai szereplők cselekedeteit, sem az ország külpolitikai szerepvállalásait. Mindemellett a mélyinterjúk válaszaiban több helyütt szerepelt, hogy az ENSZ és segélyszervezetei még az olyan vitatható, olykor aggasztó fejleményekre sem hívják fel a figyelmet, mint a 2016 júliusi puccskísérlet utáni megtorlások vagy Törökország észak-szíriai jelenléte, és ezek emberi jogi és humanitárius vonatkozásai. Az interjúalanyok szerint az ENSZ törökországi szerepvállalását sokkal inkább a kormányzattal való szoros együttműködésre épülő viszonyrendszer jellemzi, amelyben a világszervezet elfogadta az Ankara által meghatározott szabályokat és a felkínált partnerséget.

A mélyinterjúban résztvevő szakértők tehát egyöntetűen a világszervezet és segélyszervezeteinek pártatlansága, valamint kooperatív szemlélete mellett érveltek. Az interjúalanyok ugyanakkor arra is felhívták a figyelmet, hogy az ENSZ, mint Törökországban elsősorban humanitárius segítségnyújtóként jelenlévő aktor, tevékenységi köréből adódóan nem is illetheti bírálattal és nem minősítheti a török belpolitikai folyamatokat, továbbá nem ítélné meg a török kormány(párt) cselekedeteit. Ezért a szervezet „depolitizáltsága” éppen az általa ellátandó feladatokból, valamint a humanitárius segítségnyújtás alapelveiből fakad. Ez a disszertáció által vizsgált témakörben úgy értelmezhető, hogy a világszervezet törökországi prioritása az ország területén élő szíriai menekültek támogatása, valamint a menekültválság okozta társadalmi-gazdasági kihívások bizonyos fokú enyhítése a befogadó társadalom körében – azon túl, hogy mandátuma alapján viszont képes a szíriai menekültlakosság emberi jogai feletti őrködéssre.

Hipotézis 5. A Világélelmzési Program és az ENSZ további segélyszervezetei nem tekinthetők elsősorban, domináns aktoroknak a törökországi menekültkérdés kezelésében, valamint a segélypolitikák implementálásában.

- **részben igazolható**

Indoklás: Az utolsó tézist – az első négygel ellentétben – az értekezésnek csak részlegesen sikerült igazolnia. A hipotézis vizsgálatához a disszertáció egyrészt az elméleti keretrendszerben foglaltakat, másrészt a hatodik fejezet tartalmát, azzal együtt pedig a

mélyinterjúk eredményeit vette alapul. A hipotézis az ENSZ és segélyszervezeteinek súlytalanságát feltételezte, azonban a kutatási eredményeknek – ha nem is teljesen cáfolták meg, de – némiképp sikerült árnyalniuk ezt az állítást. A hipotézis ellenőrzésekor a vizsgálódás középpontjába került az is, hogy az feltételezés miként illeszkedik a hagyományos-mainstream irányzatok által felvázolt, a nemzetközi szervezetek szerepvállalásáról alkotott elméleti keretbe. Ennek alapján a realista értelmezés nemzetközi szervezetekről alkotott elgondolásai bizonyos mértékig kivetíthetők az ENSZ törökországi szerepvállalására. Hiszen a határozott kormányzati szerepvállalás, a realista értelmezésben elsődleges szempontot élvező „állam megkerülhetetlensége” dogma egyértelműen jelen van a világszervezet és Törökország viszonyrendszerében. A disszertáció vonatkozó részeiből kitűnik, hogy elsősorban Törökország határozta meg a követendő szabályokat a nemzetközi szervezeteknek, és biztosította a számukra a jogi-intézményi kereteket, továbbá járult hozzá ahhoz, hogy a segélyszervezetek mikortól és milyen formában végezzék tevékenységüket. Ezzel együtt ugyanakkor a disszertáció kutatási eredményei a konstruktivizmus és a neoliberális institucionalizmus logikáját is alátámasztják. Ennek oka elsődlegesen, hogy a WFP és az ENSZ egésze több évtizedes nemzetközi szakértelemmel és kiterjedt, elhúzódó humanitárius válságokban szerzett tapasztalattal végeztek a vizsgált időszakban (és végeznek jelenleg is) segítségnyújtó tevékenységet, alakították a menekültek számára nyújtandó jóléti programokat, és választották meg a releváns segélyezési eszközöket, valamint az allokáció módját.

Az eredmények tehát azt igazolták, hogy a WFP és az ENSZ további segélyszervezetei – még ha nem is elsőszámú, domináns szereplők – de a vizsgált időszakban jelentős mértékben kivették a részüket a törökországi menekültválság kezeléséből. Humanitárius segélyprogramjaik meghatározónak bizonyultak a szíriai menekültek és befogadó társadalom számára, ezen felül „agenda-alakító” szerepük is kétségtelen.

7. Összegzés

Jelen értekezés azzal a céllal íródott, hogy megvizsgálja a Világélelmezési Program humanitárius élelmiszersegélyezési mechanizmusait a törökországi menekültválság példáján keresztül. A kutatás arra kereste a választ, hogy a 2012 és 2020 közötti időszakban az ENSZ humanitárius élelmezési feladatokkal felruházott segélyszervezete milyen szerepet töltött be és mekkora jelentőséggel bírt a Törökország területén tartózkodó szíriai menekültek ellátásában. A disszertáció a kitűzött célok megvalósításához, a kutatási kérdés megválaszolásához és az első részben megfogalmazott hipotézisek vizsgálatához szekunder és primer forrásokra, valamint szakértői mélyinterjúk alapján empirikus kutatási eredményekre támaszkodott. A

disszertáció az elemzés tárgyát és a kutatási eredményeket két fő tartalmi egységben, elméleti és gyakorlati szempontok alapján, az esettanulmány legfontosabb pontjait elméleti alapokba ágyazva kísérelte meg vizsgálni és ismertetni.

Legelőször is, a disszertáció az elméleti keretrendszerben körüljárta a mainstream elméleti irányzatok az értekezés témája szempontjából releváns alapvetéseit. Ennek alapján a vonatkozó alfejezetek áttekintették azt, hogy a realista, a liberális, a radikális, valamint a konstruktivista megközelítések hogyan viszonyulnak a nemzetközi viszonyokhoz, miként vélekednek a nemzetközi viszonyokról, a nemzetközi kapcsolatok formálódásáról, a résztvevő aktorok jelentőségéről és viszonyrendszereik alakulásáról. Tárgyalta továbbá azt is, hogy e négy megközelítés hogyan értelmezi, hová helyezi a nemzetközi szervezetek jelenlétét és szerepvállalását a nemzetközi rendszerben. Ezen felül a liberális és a radikális elméletek esetében a fejezet kitért arra is, hogy e két irányzatokból táplálkozó értelmezések (a posztstrukturalizmus és a neoliberaisztikus institutionalizmus logikája) hogyan ítélik meg a nemzetközi szervezetek globális szerepét és segélyezési tevékenységét. Az elméleti alapok górcső alá vették továbbá az élelmezésbiztonság témakörét, a fegyveres konfliktusok, elhúzódo menekültválságok és élelmezés-bizonytalanságok kapcsolódási pontjainak kérdéskörét is. Mindemellert kiemelt figyelmet szenteltek a humanitárius élelmezéstámogatási rendszer változó tendenciáinak, az átalakuló támogatási formáknak és azok alkalmazási lehetőségeinek éppúgy, mint a WFP tevékenységét taglalo történeti áttekintésnek. A disszertáció második fele két fejezetben mutatta be az értekezés főbb vizsgálódásainak pontjait, elemezte az esettanulmányként szolgáló törökországi menekültkérdést és a WFP szerepvállalását. A fejezetek átfogóan taglalták a szíriai menekültválság Törökországot érintő vonatkozásait, a menekülthelyzet kezdeti éveitől fokozatosan formálódó török menekültpolitikát, menekültlakosság jelenlétéből fakadó kihívásokat, valamint rövid betekintést nyújtottak Törökország észak-szíriai hadműveleteibe és jelenlétébe. A törökországi humanitárius élelmiszersegély-programokat elemző fejezet részletesen kitért a 2012 és 2020 megvalósult, szíriai menekültek megsegítését célzó segélyek modalitásaira, a segélyezési eszközök átalakulására, a prioritások és hangsúlyok változására. Vizsgálta emellert a WFP helyét és szerepét a RRP/3RP segélyprogramokban, részletesen ismertette a két program közötti különbségeket, elemezte azok élelmezési aspektusait úgy, hogy közben jelentős hangsúlyt fektetett a menekültellátásban résztvevő aktorok együttműködési mechanizmusaira. Ennek alapján a disszertáció nem pusztán a török kormány, a WFP/ENSZ segélyszervezetei és az NGO-k, – valamint érintőlegesen az Európai Unió – közötti kooperációt elemezte, hanem

differenciálta a török kormányzati intézmények és a világszervezet hatásköreit is a humanitárius élelmező tevékenységek során.

A vizsgált időszakot tekintve megfigyelhető, hogy amint a törökországi menekülthelyzet egyre inkább elhúzódó krízissé vált, egyrészt úgy alakult át a menekültellátásban és a humanitárius élelmiszersegélyezésben résztvevő szereplők köre és az ő viszonyrendszerük, másrészt a segélyezési mechanizmusok és eszközök is ennek megfelelően módosultak. Ahogy az az alábbi, összefoglaló táblázatban is jól látszik, 2015-ig mind a török kormány mind pedig a nemzetközi közösség (így a WFP is) elsősorban akut krízisként tekintett a törökországi menekültkérdésre. Noha diverz és kurrens segélyezési eszközökkel, de az „átmeneti vészhelyzetnek” megfelelően a résztvevő szereplők elsősorban olyan humanitárius fókuszú programokkal operáltak, amelyek kizárólag az azonnali élelmezési és egyéb humanitárius szükségletekre hivatottak reagálni. 2015-től azonban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az átmenetinek gondolt menekülthelyzet sokkal inkább egy elhúzódó, hosszú távú szocioökonómiai hatásokat is magával hozó válságot takar. Ennek megfelelően a segélyprogramok, a segélyezésben résztvevő aktorok és szerepköreik mélyreható változásokon mentek keresztül: a 2016 márciusi török-uniós menekültügyi megállapodással megjelent az urbánus menekültek megsegítését célzó ESSN segélyprogram és vele együtt az Európai Unió, mint a segélyprogram elsődleges finanszírozója úgy, hogy a WFP immár csak egyfajta „végrehajtó szervként” vett részt a városi menekülteket célzó humanitárius élelmezési programokban. A segélyek implementálásában továbbra is szignifikánsan jelen volt a menekültellátásban résztvevő egyik legnagyobb török civil szervezet, a Török Vörös Félhold, – mindemellett egyre hangsúlyosabb szerepet kaptak a releváns minisztériumok és más kormányzati szervek, valamint a török jóléti rendszer egésze. Az – elsősorban humanitárius aspektusú, de hosszú távú, messzebbre mutató célokat is szem előtt tartó, viszont javarészt politikai indíttatású – ESSN segélyprogram elindításával, az ENSZ-segélyprogramok átalakulásával, így a 3RP segélyezési keretrendszer létrejöttével a nemzetközi aktorok szerepvállalása is javarészt tükrözte a törökországi menekülthelyzetről alkotott nemzetközi és török felismeréseket. A 2014-től radikálisan átalakuló török menekültpolitika és az ehhez igazított jogi-intézményi keretrendszer csak még jobban ráerősített arra a szándékra, hogy mind a nemzetközi közösség, mind a török kormány egy elhúzódó válsághoz mérten kezelje a törökországi menekülthelyzetet.

A törökországi menekültkérdés kezelésének átalakulása

2012-2015	2015-től
a török kormány önállóbb menekültellátási tevékenysége, a nemzetközi segélyprogramokban korlátozottabb részvétel	a török kormány bekapcsolódása a nemzetközi segélyprogramokba, és a kormányzati intézmények aktív részvétele
a menekültellátásban és a segélyezésben résztvevő aktorok szerepköreinek fragmentáltsága	a menekültellátásban és a segélyezésben résztvevő aktorok szoros együttműködése, az Európai Unió mint finanszírozó szereplő
törökországi menekültkérdés: akut, átmeneti vészhelyzet	elhúzódó, állandósult válság
kizárólag humanitárius segítségnyújtási gyakorlatok (RRP)	a humanitárius segítségnyújtási gyakorlatok és a hosszú távú, reziliencia-fejlesztést előmozdító programok összehangolása (3RP és ESSN)

forrás: saját szerkesztés

A vizsgálódás során a WFP törökországi szerepvállalásáról az is bebizonyosodott, hogy a humanitárius élelmiszersegélyezést, a humanitárius segélypolitikák egészét érintő kritikákra reagáló és azok nyomán kibontakozó, az ezredforduló óta végbement rendszerszintű változások megjelennek a szervezet szíriai menekülteket célzó segélypolitikájában. A törökországi (és térségbeli) tevékenysége során is jelentős forrásbéli kihívásokkal szembenézni kénytelen humanitárius szervezet az általa finanszírozott és/vagy koordinált segélyprogramok során a nemzetközi elvárásoknak és a kontextus-függő segélyezési gyakorlatnak megfelelően készpénzalapú humanitárius élelmiszersegélyekkel operált. Ezek egyszerre kíséreltek meg javítani a Törökország területére érkező szíriai menekültek helyzetén, és enyhíteni a befogadó közösségre nehezedő gazdasági-társadalmi nyomáson. A segélyprogramokat érintő kritikák és nehézségek ellenére annyi kétségtelen, hogy a Világélelmezési Program napjaink egyik legsúlyosabb humanitárius válságának következményeit viselő államban végez élelmező és segítségnyújtó tevékenységet. Teszi ezt egy olyan, globális léptékben az egyik legnagyobb létszámú menekültlakosságot befogadó államban, ami nem pusztán megfelelő anyagi-intézményi kapacitással és szándékkal rendelkezett a menekültek ellátásához, de emellett a kormányzatnak határozott elképzelései is voltak a menekültek befogadásáról, valamint a területén segélyező tevékenységet végző nemzetközi szervezetekkel való együttműködés kereteiről.

A disszertáció témaköre igyekezett rámutatni a jelenkori globális társadalmi kihívásokra, a megoldatlan (megoldásra váró), többszereplős, egész térségeket érintő háborús válságok rövid és hosszú távú következményeire. A szíriai válság számos aspektusában megjeleníti az állami

teljesítőképeség eróziójának, a civil infrastruktúra destrukciójának, a civil lakosság sérülékenységének problematikáját, valamint rávilágít a fegyveres konfliktusok és a kényszeremigráció szoros összefüggéseire. Mindezek mellett az is nyilvánvalónak látszik, hogy a szíriaihoz hasonló kiterjedt, elhúzódó humanitárius- és menekültválságok nem csupán próbára teszik a nemzetközi szervezetek kapacitásait és erőforrásait, de meg is kérdőjelezzik a segélyezési módok és eszközök relevanciáját, a kedvezményezett menekültlakosságra és a befogadó országra gyakorolt valódi pozitív hatásait annak ellenére, hogy a humanitárius segítségnyújtás különböző formái határozottan hozzájárulnak a válságok okozta kiterjedt emberi szenvedés enyhítéséhez. A vizsgált kérdéskör ezen felül olyan további, nehezen megválaszolható kérdéseket is felvet, hogy hol húzódnak a nemzetközi segélyszervezetek befolyásának, valamint a befogadó államok és társadalmak tűrő- és teljesítőképeségeinek határai; mindemellett olyan dilemmákkal is szembesít, mint például a nemzetközi háborús és humanitárius jog vitatható érvényessége vagy az államok közös teherviselésének szükségessége.

A konklúziók levonásával kapcsolatban célszerű kitérni arra, hogy a disszertáció terjedelmi és logikai korlátai nem adtak lehetőséget a vizsgált témakör minden releváns vonatkozásának részletes tárgyalására, vagy legújabb fejleményeinek említésére. Ide tartozik többek között az ENSZ segélyprogramjainak áttekintése a szíriai menekülteket befogadó többi államban, valamint ezen országok menekültpolitikájának komparatív elemzése; az orosz-ukrán háború eredményezte menekülthelyzet alakulásának tárgyalása vagy a háború élelmiszer-ellátási láncokra és globális élelmezésbiztonságra gyakorolt negatív hatásai. E kérdéskörök a kutatás lehetséges további irányai szerint kezelendők.

Az értekezés zárásaként, mintegy befejező gondolatként fontos rámutatni, hogy a szíriai konfliktus bizonyos szempontból csupán közvetve, távolról hozta el az Európai Unió és Magyarország számára egy háborús konfliktus következményeit. Ezzel szemben Oroszország Ukrajna ellen indított inváziója nem csak természetében különbözik a szíriai válságtól, de egészen más biztonságpolitikai és rendszerszintű szocioökonómiai kihívások elé állítja Magyarországot, illetve az Európai Uniót annak tágabb régiójával együtt. A civil infrastruktúra ellen alkalmazott orosz hadviselési módok, a civil lakosság szándékos megfélemlítése, és az ezek nyomán kibontakozó humanitárius krízis az Ukrajnával határos államok – így Magyarország – számára a szíriai menekültválság volumenét messze meghaladva hozták el a tömeges és kényszerű lakóhelyelhagyások problémáját. Ezek a kihívások egy olyan közeljövőt vetítenek előre, amelyben a törökországi menekültügyi tapasztalatok Magyarország és Közép-Európa számára is hasznosak lehetnek.

Felhasznált irodalom

- Altunışık, M. (2019): *Turkey's Humanitarian Diplomacy: The AKP Model*, Bergen: Chr. Michelsen Institute (CMI Brief no. 2019:08). Forrás: <https://www.cmi.no/publications/6973-turkeys-humanitarian-diplomacy-the-akp-model>, (Letöltés ideje: 2021. 09. 13.)
- Assi, A. (2019): *International Politics of Syrian Refugee Return: The Case of Lebanon*, Middle East Institute. Forrás: <https://www.mei.edu/publications/international-politics-syrian-refugee-return-case-lebanon>, (Letöltés ideje: 2021. 09. 11.)
- Binder, A. (2014): The Shape and Sustainability of Turkey's Booming Humanitarian Assistance, *International Development Policy*, 2014/5.2.
- Csicsmann L. – N. Rózsa E. (2013): A Török Köztársaság az átalakuló Közel-Keleten, *Külügyi Szemle*, (12)1, pp. 59-78.
- Davutoğlu, A. (2013): Turkey's humanitarian diplomacy: objectives, challenges and prospects, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 41:6, 865-870.
- Erdoğan, M. M. (2020): *Syrians Barometer 2019 – A framework for achieving social cohesion with Syrians in Turkey*, Ankara: Orion Kitabevi. Forrás: <http://bitly.ws/xnJT>, (Letöltés ideje: 2021. 03. 21.)
- Harpviken, K. B. – Schirmer-Nielsen, B. (2021): Irresolvable Dilemmas? The Prospects for Repatriation for Syrian Refugees, *Mideast Policy Brief* 03/2021, PRIO Middle East Centre. Forrás: <https://mideast.prio.org/utility/DownloadFile.ashx?id=68&type=publicationfile>, (Letöltés ideje: 2021. 09. 10.)
- Harvey, P. – Proudlock, K. – Clay, E. – Riley, B. – Jaspars, S. (2010): *Food aid and food assistance in emergency and transitional contexts: a review of current thinking*, London: Overseas Development Institute, Humanitarian Policy Group.
- Szigetvári T. (2018): *Európai integráció és/vagy keleti nyitás – török külpolitikai és külgazdasági dilemmák a 21. század elején*, Budapest: Typotex/Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- UNHCR (2016): *Global Trends – Forced Displacement 2015*, Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees. Forrás: <http://bitly.ws/xfyU>, (2021. 09. 14.)
- UNHCR (2021): *Global Trends – Forced Displacement in 2020*, Copenhagen: UNHCR Global Data Service. Forrás: <https://www.unhcr.org/60b638e37/unhcr-global-trends-2020>, (Letöltés ideje: 2021. 11. 13.)

Publikációs jegyzék

- Gibárti Sára, Solymári Dániel (2022): A szíriai háború homszai eseményeinek és a térségbeli belső menekültek migrációs motivációjának elemzése, *Külügyi Szemle*, Vol. 21. No. 1/2022. tavasz.
- Gibárti Sára, Lechner Zoltán: (2021): Törökország Szíria-stratégiája 2011 és 2015 között, *Pólusok*, 2021/1. szám.

- Gibárti Sára (2021): Törökország és a szíriai menekültválság: kihívások és válaszok, *Mediterrán és Balkán Fórum*, 2021/1. szám
- Gibárti Sára (2021): Assisting Syrian refugees in Turkey: International approaches and domestic policies, *Security and Defence Quarterly*, 33:1, 2021, pp. 57-72. (A tanulmányra érkezett idézetek száma: 8. Bővebben lásd: [a cikk MTMT hivatkozása](#))
- Gibárti Sára (2021): A Világélelmezési Program segélyezési tevékenysége a 2014-es balkáni árvizek idején, In: Glied Viktor – Kákai László (szerk.): *Elfolyó és elfogyó vizeink nyomában – Vízproblémák Közép-Európában és a Balkánon*, pp. 161-178.
- Gibárti Sára (2020): Könyvismertetés: Betrand Ramcharan - Robin Ramcharan: Konfliktusmegelőzés és preventív diplomácia az ENSZ Agenda 30 keretrendszerében, *Pólusok*, 1. évfolyam 1. szám, pp. 167-174. ISSN: 2732-1851
- Gibárti Sára (2020): Good Governance, Developing Countries and Aid: A Description of Donor Policies, Challenges and Dilemmas, *Tér-Gazdaság-Ember*, December 2020, Vol. VIII. No. 4. pp. 65-79.
- Gibárti Sára (2019): Possible interpretations of food security in crisis-affected areas, III. *DAKAM International Conference on Terrorism and Political Violence – Conference Proceedings*, DAKAM Yayınları, pp. 7-19.
- Gibárti Sára (2019): Az élelmiszerbiztonság értelmezése válságövezetekben, *Hadtudományi Szemle*, XII. évf. 1. szám, pp. 153-167.
- Gibárti Sára (2019): A humanitárius segítségnyújtás élelmiszersegélyezési aspektusai – az élelmiszersegélyezés jelenkori gyakorlata Líbiában, *Mediterrán Világ* 47-48, pp. 189-201.
- Gibárti Sára (2019): A globális élelmezésbiztonság értelmezési keretei, *Gazdaság és Társadalom* 2019/01. pp. 5-23.
- Gibárti Sára (2018): Az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetének megalakulása, Tavaszi Szél Tanulmánykötet, Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- Gibárti Sára (2018): A kormányzati teljesítmény és a jó kormányzás értelmezése a nemzetközi fejlesztési segélyezésben, *STUDIA MUNDI – ECONOMICA*, Vol. 5, No. 4, pp. 57-66.
- Gibárti Sára (2018): A gyermekmunka jelensége Ghánában, *Külgügyi Szemle*, XVII. évf. 2. szám, pp. 83-101.

MTMT összefoglaló táblázat

MTMT közlemény és idéző összefoglaló táblázat				
Gibárti Sára adatai (2023.01.09)				
Közlemény típusok	Száma		Hivatkozások 1	
	Összes	Részletezve	Független	Összes
Tudományos közlemények				
I. Tudományos folyóiratcikk	<u>9</u>	---	---	---
külföldi kiadású szakfolyóiratban idegen nyelven	---	<u>1</u>	<u>6</u>	<u>6</u>
külföldi kiadású szakfolyóiratban magyar nyelven	---	0	0	0
hazai kiadású szakfolyóiratban idegen nyelven	---	<u>1</u>	0	0
hazai kiadású szakfolyóiratban magyar nyelven	---	<u>7</u>	<u>2</u>	<u>2</u>
II. Könyvek	0	---	---	---
a) Könyv, szerzőként	0	---	---	---
idegen nyelvű	---	0	0	0
magyar nyelvű	---	0	0	0
b) Könyv, szerkesztőként²	0	---	---	---
idegen nyelvű	---	0	---	---
magyar nyelvű	---	0	---	---
III. Könyvrészlet	<u>1</u>	---	---	---
idegen nyelvű	---	0	0	0
magyar nyelvű	---	<u>1</u>	0	0
IV. Konferenciaközlemény folyóiratban vagy konferenciakötetben	<u>1</u>	---	---	---
idegen nyelvű	---	0	0	0
magyar nyelvű	---	<u>1</u>	0	0
Közlemények összesen (I.-IV.)	<u>11</u>	---	<u>8</u>	<u>8</u>
Absztrakt³	<u>2</u>	---	0	0
Kutatási adat	0		0	0
További tudományos művek⁴	<u>2</u>	---	0	0

Összes tudományos közlemény	<u>15</u>	---	<u>8</u>	<u>8</u>
Hirsch index ⁵	<u>1</u>	---	---	---
Oktatási művek	0	---	---	---
Felsőoktatási művek	0	---	---	---
Felsőoktatási tankönyv idegen nyelvű	---	0	0	0
Felsőoktatási tankönyv magyar nyelvű	---	0	0	0
Felsőoktatási tankönyv része idegen nyelven	---	0	0	0
Felsőoktatási tankönyv része magyar nyelven	---	0	0	0
Oktatási anyag	0	---	0	0
Oltalmi formák	0	---	0	0
Alkotás	0	---	0	0
Ismeretterjesztő művek	0	---	---	---
Folyóiratcikk		0	0	0
Könyvek	---	0	0	0
További ismeretterjesztő művek	---	0	0	0
Közérdekű vagy nem besorolt művek ⁶	0	---	0	0
További közlemények ⁷	0		0	0
Egyéb szerzőség ⁸	0	---	0	0
Idézők szerkesztett művekre	---	---	0	0
Idézők disszertációban, egyéb típusban	---	---	<u>3</u>	<u>3</u>
Összes közlemény és összes idézőik	<u>15</u>	---	<u>11</u>	<u>11</u>

Konferenciaelőadások jegyzéke

- 2021: Turkey in a Changing World Workshop Program: *Assisting Syrian refugees in Turkey: a UN perspective*, Institute for Strategic and Defence Studies, National University of Public Service/Department for International Relations, Corvinus University of Budapest, 2021. március 17.
- 2020: Turkey in a Changing World Workshop Program of Institute for Strategic and Defence Studies: *Hosting the largest refugee community worldwide - the evolving refugee policy of Turkey*, Helyszín: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2020. március 04.
- 2020: 2nd Conference on Effective Response: *Humanitarian and social challenges of Syrian refugees in Turkey: international response and policy framework*, Magyar Vöröskereszt Országos Igazgatósága, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2020. szeptember 18.
- 2019: Mediterrán Világ Symposium XVIII.: *A humanitárius segítségnyújtás élelmiszersegélyezési aspektusai – az élelmiszersegélyezés jelenkori gyakorlata Líbiában*, Helyszín: MTA-VEAB Székház, Veszprém, 2019. június 21. (magyar nyelvű szereplés)
- 2019: DAKAM III. International Conference on Terrorism and Political Violence: *Possible interpretations of food security in crisis-affected areas*, Helyszín: Isztambul, Törökország, 2019. május 3.
- 2019: 24th Annual Conference of Central European Political Science Association: *Different approaches of global food security and the role of the United Nations*, Helyszín: Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2019. szeptember 26-27.
- 2018: Tavaszi Szél Konferencia: Az ENSZ Élelmiszerügyi és Mezőgazdasági Szervezetének megalakulása, 2018. május 4-6., Széchenyi István Egyetem, Győr (magyar nyelvű szereplés)
- 2017: Országos Tudományos Diákköri Konferencia, Társadalomtudományi Szekció: *Gyermekmunka a fejlődő országokban*, Helyszín: Budapest, ELTE TÁTK, 2017. április 11-13.